

AZ 1879.XXXI.tc. BEVEZETÉSE, VÉGREHAJTÁSA A NAGYKUNSAÁGBAN^X

Dr. Orozsi Sándor

A Nagykunság közismerten az Alföld egyik legfátlanabb területe. A 18-19. századi lecsapolásokat követően a természetes fás vegetáció szinte teljesen eltűnt. A lakosok mesterségesen próbáltak erdőket létrehozni, de ez az erdőtelepítési kedv a 19. század második felére erősen csökkent. Különböző, jórészt társadalmi-gazdasági okok miatt az erdőterület a múlt század végére - századunk elejére a mélypontra süllyedt. Csak a Kaán Károly-féle alföldfásítási törvény adott az első világháború után ismét lendületet az itteni erdőtelepítéseknek. Az 1879.évi XXXI.tc. az országos akaratot közvetítette a gazdálkodásukba, határhasználatukba beleszólást nehezen tűrő nagykunok felé. A törvény fogadtatásának a felvázolása mind a helyi viszonyokról, mind pedig az erdőtörvénynek egy jellegzetesen alföldi területen való érvényesüléséről tudósít.

A Nagykunság 1876-ban veszítette el területi önállóságát, amikor a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyét megszervezték. A gazdaságban azonban továbbra is a sajátos jász-kun viszonyok játszottak döntő szerepet. Az erdőtörvény bevezetésével kapcsolatosan öt nagykunsági település; Karcag, Kisujszállás, Túrkeve, Kunhegyes és Kunmadaras erdőit vizsgáljuk meg.

Az 1879.XXXI.tc. életbeléptetése és végrehajtása 1880-ban

X Részlet a "Nagykunsági erdőtelepítések és fásítások a 18. századtól napjainkig" című doktori értekezésből. /Sopron, 1986./ Itt mondok köszönetet a Nagykunsági Erdő- és Fafeldolgozó Gazdaságnak, ahol lehetővé tették dolgozatom elkészítését, és segítenek annak szélesebb körben való megismertetésében is.

kezdődött el. Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében is megalakult a Közigazgatási Erdészeti Bizottság, amely az erdőtörvény végrehajtásáért volt felelős. Legelőször jelentést kértek a városi polgármesterektől, ill. járási szolgabiroktól a területükön fekvő erdőket illetően.

Karcag 50 katasztrális holdat jelentett, Kisujszállás 36,620 kh-t.^{1/} Túrkevéről a város polgármestere 1880. október 6-án kelt levelében így ír: "Túrkeve város területén 75 $\frac{1200}{\square}$ öles holdnyi, nagy részben már kipusztult, erdőterület lévén: a területből, melyen fűzfák és nyárfák gyéren található, 14 holdnyi terület a városi közönség tulajdonát képezi, a többi rész pedig, igen sok apró részletben, magán egyének tulajdona."^{2/} Kunhegyesről 45 kh közbirtokossági erdőt jelentettek, míg Kunmadarásról ezt a választ küldték: "Madaras község határában a birtokosságnak van két darab erdeje, mindkettő birtokarányban osztva ki, egyik-egyik erdőnek, melyek akáczfákkal vannak beültetve, területe 112 hold 1331 \square ölet teszen, vagyis a két darab erdőnek területe 225 hold és 1060 \square ölet teszen."^{3/} A Nagykunság területén található erdőkről pontos képet kaphatunk, ha áttekintjük az 1883-ban felfektetett erdők törzskönyvét,^{4/} illetve a következő évben készített kimutatást.^{5/} Az 1883-84-ben rajzolt kataszteri térképekről pedig az erdők térbeli elhelyezkedését pontosíthatjuk.^{6/}

Az erdőkre vonatkozó területadatokat táblázatba foglaltuk:

Település	Összes erdő	Feltétlen erdő- talajon álló	Üzemtervezési kötele- zettség alá tartozó	
	kh	kh	kh	%-ban
Karcag	34,545	-	34,545	100
Kisujszállás	39,113	18,00	38,647	98,8
Túrkeve	59,1008	40,011	14,665	24,8
Kunhegyes	48,831	-	45,1412	92,5
Kunmadaras	116,00	-	-	-
ÖSSZESEN:	297,5898	58,011	132,9982	49,7

Karcagon a Zádor-erdő szerepel a táblázatban, amely köz-
birtokossági tulajdonú. Meg kell azonban jegyezni, hogy az 1883-
ban felfektetett erdők törzskönyvében még 58,475 kh erdő volt
feltüntetve. A kataszteri térképeken - különböző határrészekre
kimutatva - pedig 37,73 kh. Ez a területi ingadozás /főleg fo-
gyás/ a felvételek, összeírások idején jellemző a vidékre.

Kisujszálláson az Öregerdő szerepel a kimutatásban. Az
egykorú kataszteri térképekről kiderül, hogy a Bánomkert és a
vasút között már csak foltokban áll erdő. /A kivágott fák he-
lyén közös használatú rét található./

Túrkeve összes erdeje a várostól délre, a Berettyó part-
ján "Kiserdő" néven van feltüntetve. Részben a városé /14,665

kh/, részben magántulajdonban van /45,346 kh/. Az egész erdő sarjeredetű; 70 %-a nyár és fűz, 20 %-a tölgy, 10 %-a pedig akác. Csak a város tulajdonában lévő erdő rész tartozik a 17.§. rendelkezése alá, arra vonatkozik az üzemtervezési kötelezettség.

Kunhegyesen a Fáskert akác sarjerdőként került leírásra. Vidékünkön 45,1412 kh-nyi területével ez a legnagyobb üzemtervezési kötelezettség alá eső erdő.

Kunmadarason ekkor már csak magánerdőket találunk. Eddig-re nemcsak a "Közönség Erdőjét", hanem a "Város Erdőjét" is kiosztották. Az erdők nyilvántartásának törzskönyvébe 1883-ban még 225,106 kh területet irtak be, de egy évvel később már csak 116 kh akác sarjerdőt vesznek fel. Az erdőbirtok másik részét, a "régit" kivették az erdő művelési ágból, mivel onnan ekkorra elfogyott a fa. Lényegében a 19. század elején telepített "új erdő" maradt meg. Kunmadaras erdői továbbra sem kaptak szigorúbb ellenőrzést, mivel nem tartoztak a 17.§. rendelkezése alá.

Az áttekintésből kitűnik, hogy az ötből négy helységben voltak üzemtervezési kötelezettség alá tartozó erdők. Az üzemtervezést azonban az érintett települések megpróbálták elkerülni. Ennek pontos okairól nem tudunk, de feltételezhető, hogy nem vették szívesen az állami beavatkozást a gazdálkodásba. Félhettek a költségektől, adóterhektől. Ezt különösen az erdőérték megállapítása körüli huza-vona támasztja alá. Érdeemes részletesebben idézni azokat a dokumentumokat, amelyekben a nagykun helységek próbálnak kibujni az üzemtervezési kötelezettsé-

ség alól.

Karcag közbirtokossági elnöke a következő "Erdőkezelési Szabályt" terjesztette be: ".../az erdő/ az 1879.évi XXXI.t.oz. 17 §-a alatt elősorolt azon birtokok közé tartozik, melyek rendszeres gazdasági üzemterv szerint kezelendők. Az alább felsoroltak tanúsága szerint azonban ezen erdő a rendszeres gazdálkodásra nem lévén alkalmas, jelen erdőkezelési szabály lesz hivatva a rendszeres gazdasági üzemtervet pótolni ... /az erdő/ talaja szikes anyag, melyen az 1868 évben telepített akáczos igen silány növekedést mutat, s már 4-5 éves korában mohosodik, rozsdásodik. Az erdő zárllata átlagban 0,6-ra tehető ... Tekintettel azon körülményre, hogy az egész erdő tisztán csak szépészeti és közegészségügyi szempontból lett telepítve, s növekedése oly silány, hogy daczára 18-20 éves korának alig található itt-ott egy rudfa rendszeres kihasználás eddig egyáltalán nem eszközöltetett a jövőre nézve a kihasználás osakis a kiszáradt és elnyomott egyedek kiszedéséből fog állani."7/

Kisujszállás arról ír,^{8/} hogy a vaksziken tengődő erdejéből a "csucsaszott" egyedeket a hivatali helyiségek fűtésére használják. Az erdő feletti felügyeletet pedig a városi tanács megbizottja gyakorolja.

Túrkeve is eléggé gyér erdőgazdálkodásról tudósít: "Az eddigi, a jövőre is fenntartandó, és a viszonyokhoz mért gazdálkodás abból állott, illetve fog állani, hogy minden második esztendőben fűszfa vessző és rözse nyérése céljából az ágak lenyesetnek. A kivesző és elkorhadt vén tuskók fűszfa dugványozás által azonnal pótoltatnak."9/

Kunhegyes pedig egyszerűen "azt hitte", hogy nem tartozik erdeje a 17.§. alá, úgyhogy az erdőfelügyelő kénytelen volt átírni a közíg. erdészeti bizottsághoz. "Kunhegyes város birto-
kossága 45,14122 □^ö erdejére nézve mindaddig üzemterveket nem terjesztettek be, sem pedig az erdőtörvény 18.§-ában körülírt joggal nem élve, ideiglenes gazdasági tervvel /kezelési szabály-
lyal/ felszerelt határidő meghosszabbítást kérő folyamodványo-
kat nem terjesztettek be."^{10/}

A nagykunságiak "erdőkezelési szabályára" Bedő Albert, /or-
szágos főerdőmester/ úgy válaszol,^{11/} hogy azok nem pótolhatják
a rendszeres gazdasági terveket. /A későbbiekben kiadott, rend-
szeresített "Erdőkezelési Szabály"-ok megfelelően kitöltve u-
gyan lehettek ideiglenes üzemtervek, de rendszeres gazdasági
tervek nem./ Bedő elrendeli, hogy 1887 április végéig üzemtervi
nyilvántartásra terjesszék be az erdőiket a nagykun települések
is /Kunhegyest illetően is előírta az üzemtervezést/.

Küldik a nagykunsági városok rendszeresen az erdőőri eskü-
tételek jegyzőkönyvét, de az üzemtervezéssel kapcsolatosan to-
vább tart a huza-vona. Most az erdőérték megállapítása okoz gon-
dot. A kiadott segédlet alapján Túrkeve a következőképpen írja
le erdejének értékét.^{12/}

"¹ször A város közelében fekvő ugynevezett Kiserdő területe
- 60 kataszteri hold, - melynek fele része már teljesen ki-
irtva, részben lóherével bevetett, részben kasszálónak hasz-
nált terület.

²szor Ebbe van a községnek 14 kat hold, melynek fele szintén
ki van irtva, jelenleg kasszálónak, részben szántás alá hasz-

náltatik, a másik fele részben, ritkán, fűz, és nyár fák vannak, melyekből 2800 köb.méter puha tűzifa nyerhető, köb. méterenként 50 kr-jával számítva értéke 1400 frt.

3SZOR A többi 46 kat. hold egyesek birtokában van, melynek fele része 23 kat. hold, szintén a fentebb nevezett minőségű erdőt képez, melyből nyerhető 9200 □ méter puha tűzi fa - köb.méterjét per 50 kr számítva 4600 frt."

Túrkeve a következő évben elkészítette a 13,50 kh erdőről az ideiglenes üzemtervet. Áztán mégis törölni kellett, mivel "... a helyszini szemle alkalmával akképen találtatott, hogy az egész területen 5 csoport nyárfa fordul elő, mely inkább deklínének tekinthető, és a többi része a területnek - mely egészében véve nem feltétlen erdőtalaj - mint szántó föld találtatik. Ezen terület erdőnek a kataszter által tévedésből vétetett fel, mert erdőjelleggel éppenséggel nem bír."^{13/}

Ezek után már csak három helységben maradt olyan erdőterület, amelyet üzemtervezni ill. amire üzemtervet érvényesíteni kellett. Azonban Kunhegyes 1886-ban, az erdőérték megállapításánál még tett egy kísérletet az erdőtvénnyel kapcsolatos rendelkezések alóli kibujásra: ".../az erdő/ majdnem kizárólag szépmészeti és közegészségi szempontból lett telepítve, s a község üdülő és mulató helyül szolgál kihasználása száraz és hulladék fa kisedéséből s különböző czélokra szolgáló karók és czövekek leszeléséből áll s néha egyesek müfa szükségletére mint p.o. kutágosnak, fejfának adatnak el egyes darabot egészben, annál fogva az érték és árszabályzat megállapítására alapul szolgáló kimutatást, hacsak azon kimutatáson kötött árakat

nem tesznek fel nem terjesztheték."^{14/} Jegyezzük azért meg, hogy ezek az erdők valóban nem képviseltek erdészeti szempontból jelentős értéket, tehát az erdőérték megállapítása nehéz volt és nem egyértelmű. Végre 1887. decemberében jóváhagyták az /ideiglenes/ üzemterveket. Karcagon, Kisujszálláson és Kunhegyesen megkezdődött az üzemterv szerinti gazdálkodás a közbirtokossági /városi/ erdőkben.

Az 1879.XXXI.tc. 165.§-ban megfogalmazták a kopárok összeírását és beerdősítését. A közigazgatás erdészeti bizottsága 3/888.sz. határozatával elrendelte a megyében ennek végrehajtását. Érdemes idéznünk a választ, melyet Karcagról irtak erre a határozatra. "Karczag város bel és külterületén oly kopár területű földek nincsenek, melyeknek beerdősítése hatóságilag elrendelendő volna, mivel az egész határ homok nélküli, sok szikvegyületű földekből áll, amelyek ha időközönként vízzel nem is lennének borítva, az erdő telepítésre egyáltalán nem alkalmasok."^{15/} Igaz, a fásítással kapcsolatos paragrafus főleg a hegyvidéki és homokvidéki kopárokra vonatkozott. Azonban figyelemreméltó az indoklás, mivel 3-4 évtized múltán a "szikvegyületű földek" fásításában Karcagon is sikereket érnek el.

Ujra erdőértéket kellett számolni 1890-ben, majd pedig állami kezelésbe vették - a munkák szakszerű felügyelete miatt - Karcag /35 kh/, Kisujszállás /37 kh/, és Kunhegyes /46 kh/ erdőit.

Az erdőtörvény nagykunsági végrehajtását illetően összefoglalásként a következőket állapíthatjuk meg: A törvénnyel kapcsolatos adatszolgáltatások, felmérések nem mentek simán. Az üzem-

tervezés néhány évében nagyon gyorsan csökkent az erdőállomány, évről-évre kevesebb lett az a terület, amelyre érvényes tervet tudtak készíteni. A nagyfokú fahiányon kívül ennek az is oka volt, hogy igazából nem tudták a közösségek előljárói, mit jelent az erdőkben az üzemterv szerinti gazdálkodás. A közös rétek, legelők felosztása pedig /például Karcagon/ azt is eredményezte, hogy a közbirtokosság az erdőből is szeretne volna látni a neki járó részt. Ezt a folyamatot az erdőtörvény nem akadályozta meg. /A felosztást megtiltó 4937/1903-as kuriai döntés meglehetősen későn jött./ Részben ennek lett az eredménye a vidék nagyfokú fátlansága, amelyet azután századunk elején az erdészeti szakemberek elrettentő példaként emlegettek.

J e g y z e t e k

1. Szolnok megyei Levéltár /Sz.M.L./ Jásznagykun-Szolnok vármegye Közigazgatási Bizottság iratai. /Gazdasági Bizottság/ Erdészeti Albizottság 1880-1885. Kimutatás az erdőről: Karcag, Kisujszállás.
2. U.o. 1649/880.K.B.sz. Túrkeve város polgármesterének $\frac{1655}{880}$ sz. jelentése.
3. U.o. 1481/880.K.B.sz. Tiszai-felső járási szolgabíró $\frac{67}{881}$ sz. jelentése.
4. U.o. M.kir. Erdőfelügyelőség Budapesti Kerület. Jász-Nagykun-Szolnok vármegye területéhez tartozó erdők összeírása: Karcag, Kisujszállás, Túrkeve, Kunhegyes, Kunmadaras adatai.

5. Lásd 1. jegyzet
6. Sz.M.L. Kataszteri térképek. K-16: Karcag; K-19: Kisujszállás; K-59: Túrkeve; K-21 és K-23: Kunmadaras.
7. Sz.M.L. Jásznagykun-Szolnok vm. Közig.Bizottság iratai. Erdészeti Albizottság 1886-1891. 5/887.K.B.sz. Karcag Erdőkezelési Szabályzata.
8. U.o. Kisujszállás Erdőkezelési Szabályzata.
9. U.o. Túrkeve Erdőkezelési Szabályzata.
10. U.o. Erdészeti Albizottság 1880-1885. 12/885.K.E.B. irat; 7/1885-ös sz. erdőfelügyelői átirat a Közig.Erd.Albiz.-hoz.
11. U.o. Erd.Alb. 1886-1891. 5/887.K.B.sz.
12. U.o. 17/886.K.B.sz. "Erdőérték megállapítás" Túrkevéről.
13. U.o. 47/887.K.B.sz.
14. U.o. 17/886.K.B.sz. Kunhegyes város polgármesterének 1886. jan.19-én kelt levele.
15. U.o. 19/888.K.B.sz. Karcag város polgármesterének levele.